

JM Chair Populism and the Future of European Democracy

**POLITIČNA PRIPOROČILA ZA
EFEKTIVNO SOOČANJE S POJAVOM
POPULIZMA**

Opredelitev populizma

V zadnjih letih je pojav, ki se mu reče populizem, postal predmet intenzivnega zanimanja političnih krogov, akademske sfere in splošne javnosti. Pri tem pa obstajajo številna razhajanja glede tega, kaj sploh je populizem, kakšne so njegove značilnosti, v čem se populizem razlikuje od ne-populizma. Podobno, kot velja za večino političnih konceptov, gre tudi v tem primeru za različne konceptualne nejasnosti. Zato je težko podati koncizno definicijo populizma in ga jasno razmejiti od ostalih sorodnih konceptov.

V splošnem je mogoče populizem opredeliti na širši in na ožji način. *Širša opredelitev populizma* se nanaša na določen politični pristop. Gre za izrazito dihotomno razumevanje družbe v smislu njene razdeljenosti na ljudstvo in na elito. Pri tem je ljudstvo, ki se jih smatra za homogeno celoto, prikazano kot žrtev škodljive in neodgovorne elite, ki skuša, pogosto v povezavi z zunanjimi centri moči, navadnim ljudem odvzeti pravice, dostojanstvo, glas, suverenost, vrednote ali dobro počutje. Elita je predstavljena kot negativni 'drugi', pred katerim želijo populistii zaščititi ljudstvo. *Ožja opredelitev populizma* pa se nanaša na specifičen komunikacijski slog. Gre za poenostavljen in čustven diskurz, za katerega so značilni stroga, a 'očetovska' neposrednost, ležernost, domačnost, pogovornost in ljudskost.

Populizem lahko razumemo kot večplasten koncept, v smislu:

- 1.) *ideologije*, se pravi specifičnega sklopa idej in vrednot, ki pa so pogosto precej nekonsistentne med seboj;
- 2.) *političnega ravnanja*, pri čemer gre za način vodenja političnega gibanja ali stranke, ki pogosto temelji na močnem voditelju;
- 3.) *politične strategije*, ki služi mobilizaciji podpore, predvsem za potrebe volilnega uspeha, ki temelji na naslavljanju 'običajnih' ljudi in prikazovanju samega sebe kot zaščitnika njegovih interesov;
- 4.) *načina komunikacije*, ki temelji na preprostih, jasnih in neposrednih sporočilih, ki izražajo bližino s 'človekom iz ulice'.

Populizem je raznorodni politični pojav, ki se znotraj sebe razlikuje glede:

- *ideološke orientacije*, saj lahko govorimo o levičarskih, desničarskih ali centrističnih variantah populizma (nekateri pa celo zavračajo ideološko usmerjenost);

- *tematske usmerjenosti*, saj lahko v svoji politični agendi izpostavlja širok nabor tematik, kot so migracije, regionalna avtonomija, anti-kapitalizem itd;
- *mednarodnih zaveznih*, kar se vsaj v evropskem kontekstu izraža predvsem v odnosu do Rusije (tako imamo populiste, ki so pro-rusko usmerjeni, pa tudi takšne, kot so proti-rusko usmerjeni).

Kot govorimo o značilnostih in pojavnih oblikah populizma, ne moremo mimo nacionalnih specifik in socio-kulturnih posebnosti določenih okolij. Tako je smiselno govoriti o različnih populizmih, ki obstajajo v evropskem in širšem prostoru.

Kljub temu je mogoče izpostaviti nekatere skupne značilnosti populizma. Najpomembnejše med njimi so:

- *Antielitizem*. Le-ta se izraža skozi negativni odnos do etabliranih elit, katere so pecipirane kot nesposobne, neodgovorne ali celo zatiralske.
- *Pojmovanje politične skupnosti kot homogene entitete*. 'Ljudstvo', 'narod', 'razred' itd. so razumljene kot celote s skupnimi vrednotami in interesi, zato se notranje delitve smatra za nekaj nezaželenega.
- *Zavračanje delitve oblasti*. Populisti se predstavljajo kot zastopniki interesov politične skupnosti kot celote, zato smatrajo, da za uresničevanjem njihovih interesov ne sme biti podvrženi omejitvam.
- *Evroskepticizem in antiglobalizem*. Gre za nezaupanje, če že ne za odkrit odpor do različnih oblik transnacionalnega povezovanja in urejanja zadev; za nasprotovanje prenosu pristojnosti na nadnacionalno raven, češ da to spodkopava suverenost nacionalnih držav.

Populizem je povezan z vzponom nove vrste politike. Govorimo o personalizaciji, torej o naraščajočem pomenu osebnih lastnosti posameznih akterjev. Zato večina populističnih strank in gibanj gradi svoji imidž na lastnostih voditelja. Predpostavlja se, da je močan voditelj najboljšo jamstvo za udejanjanje političnih ciljev.

Dejavniki vzpona populizma v Evropi

Vzpon populizma v sodobnih demokracijah je rezultat tako strukturnih razmer kot značilnosti političnih akterjev. Povezan je s spremenjeno naravo družbenih razcepov (slabitev razrednih

delitev), prevladujočimi vrednostnimi vzorci (manjša moč nekaterih tradicionalnih oblik pripadnosti), načinom politične organizacije in odločanja ter pomanjkanjem odzivnosti etabliranih političnih elit in njihovo (ne)sposobnostjo reševanja ključnih družbenih problemov

Ključni dejavniki za vzpon populističnih strank in gibanj so naslednji:

- *Globalizacija*. Napetosti, ki so rezultat globalizacijskih procesov na ekonomskem, političnem in kulturnem področju, negotovosti, ki jih prinaša ljudem (strah pred izgubo zaposlitve, občutek ogroženosti, kriza identitete), ter družbeni problemi (propad določenih gospodarskih panog, povečanje neenakosti) in dejanske ali domnevne krivice, ki jih povzročajo, krepijo dovzetnost ljudi za sporočila populistične politike.
- *Šibko vodenje* (lack of leadership), tako na nacionalni ravni in ravni EU, nesposobnost etabliranih elit, njihova neodzivnost na potrebe ljudi in nezmožnost reševanja ključnih družbenih problemov, čemur smo bili priča ob vseh velikih krizah v tem tisočletju, je povzročila erozijo zaupanja v tradicionalne politične institucije in njihove nosilce; kar je izkoristila populistična politika.
- *Odpor do nekaterim ideološkim usmeritev*. Predvsem gre za multikulturalizem, ki ga znaten del etabliranih elit sprejema in celo promovira, velik del državljanov pa zavrača, saj ga smatra za grožnjo tradicionalni identiteti, preko spodbujanja migracij pa tudi za izvor varnostnih in socialnih problemov; zato se krepijo simpatije to populistov, ki se predstavljajo kot varuhi avtohtonih tradicij.

Značilnosti populističnega diskurza

Populistični tip komunikaciji temelji na dvojni strategiji. To so:

- močni osebni stiki na eni strani in
- uporaba novih medijev na drugi strani.

Zanj so značilna:

- *preprosta sporočila*, črno-belo prikazovanje družbene realnosti, logika 'mi proti njim' (mi običajni ljudje proti pokvarjenim elitam);
- *poudarek na čustvih*, pomen zabavnih veščin (politika kot šov);

- *močno zanašanje na osebnost populističnega voditelja* (ki je hkrati 'izjemna oseba z vrhunskimi sposobnostmi' in 'človek ljudstva', ki razume njegove potrebe in hotenja).

Za populistični diskurz je pogosto značilno širjenje dezinformacij, lažnih novic in tudi spodbujanja nestrpnosti. Vse to se v pretežni meri dogaja na družbenih omrežjih. Nekateri populistični voditelji (najbolj izrazit primer je nekdanji ameriški predsednik Trump) so prj uporabi le-teh zelo spretni.

Vendar tudi etabrirana politika ni imuna na omenjene negativne pojave. Glede tega lahko potegnemo vzporednico z medijskim svetom. Niso samo novi mediji tisti, ki širijo lažne novice. To počnejo tudi uveljavljeni tradicionalni mediji, celo takšni, ki veljajo za zelo ugledne.

Vpliv populizma na delovanje demokracije

Običajno se tako v akademskem kot v splošnem javnem diskurzu predstavlja populizem kot pojav, ki je problematičen za delovanje demokracije. Vendar pa je dejansko situacija manj enoznačna. Meja med populistično in nepopulistično politiko je namreč precej zabrisana. Za politični uspeh je v demokraciji potrebna popularnost, brez katere ni mogoče priti do dobrih volilnih rezultatov. Zato skoraj vsak politični akter, ne glede na siceršnje lastnosti, od časa do časa prakticira vsaj nekatere elemente populizma, če že ne v smislu vsebine delovanja pa vsaj v smislu diskurza.

Glede na to, da populizem ni enovit pojav, obstajajo tudi razlike glede učinkov na demokratično življenje. Govorimo lahko o različnih stopnjah glede intenzivnosti populističnega pristopa in ravnanja. Na eni strani imamo t.i. mehki populizem, ki ob uporabi populistične retorike upošteva ustavna načela, kot so delitev oblasti, temeljne pravice in svoboščine; na drugi strani pa t.i. je trdi populizem, ki ta ustavna načela zavrača. Medtem ko prvi za demokracijo nima resnejših učinkov, je slednji s tega vidika lahko problematičen

Učinki populizma na delovanje demokratične ureditve so divergentni. Tako švicarski politolog Phillipp Schmitter govori o krepostih in hibah populizma. Pozitivni vidiki populizma populizma so: odpiranje političnega prostora in dekonsolidacija sklerotičnih strankarskih sistemov, mobilizacija prej pasivnih posameznikov in skupin, razširitev obsega možnih političnih rešitev. Med negativne vidike populizma pa sodijo: destabilizacija procesa odločanja,

vzbujanje nerealnih pričakovanj med državljani, ustvarjanje nezaupanja v politični sistem, vnašanje ekskluzivizma in nestrpnosti v politično življenje, deprofesionalizacija politike.

Rečemo lahko, da je populizem problematičen predvsem v kombinaciji s personificirano politiko, ko se poudarja pomen močnega voditelja, ki da naj samostojno sprejema odločitve in se ne ozira na ostale veje oblasti. To je nekaj, kar lahko v končni konsekvenci privede do vzpostavitve avtoritarnih političnih praks.

Predlogi za soočanje s populistično politiko

Zaradi izmuzljivosti samega koncepta populizma in razhajanj glede tega, kaj vse sodi pod to oznako, na ravni Evropske unije ne obstaja neka celovita in koherentna strategija glede soočanja z njegovimi negativnimi pojavi, predvsem v smislu trdnosti te politične povezave. Največkrat zasledimo sklicevanje na posamezne člene Pogodbe o Evropski uniji (PEU), predvsem na 2. člen, ki govori o tem, da "Unija temelji na vrednotah spoštovanja človekovega dostojanstva, svobode, demokracije, enakosti, pravne države in spoštovanja človekovih pravic, vključno s pravicami pripadnikov manjšin." Tako denimo Regulativa 1141/2014, dopolnjena z Regulativo 218/673, ki se nanaša na financiranje evropskih političnih strank in fundacij, določa, da so le-te upravičene do evropskih sredstev edino v primeru, da delujejo v skladu z omenjenim členom PEU. Mnogi so to označili za nekaj, kar naj bi bilo naperjeno zoper populiste. Vendar pa vzpostavitev učinkovitih mehanizmov ovira sama odsotnost širšega konsenza o tem, da kaj naj bi bilo samo bistvo problema oz. tega, kaj pa bi bilo pri populizmu problematičnega.

Ključne ukrepi za soočanje z negativnimi vidiki populizma so naslednji:

- *Izboljšanje institucionalne učinkovitosti glede sposobnosti za reševanje problemov, vzpostavitev ravnotežja med pristojnostmi evropskih institucij in institucij držav članic EU.*
- *'Samoprečiščenje' tradicionalnih elit, predvsem v smislu krepitve odzivnosti in odgovornosti do državljanov.*
- *Dvig medijske pismenosti, predvsem v smislu večjo odpornosti ljudi na dezinformacije in lažne novice.*
- *Krepitev evropske identitete, ki temelji na obstoječi evropski kulturni dediščini.*
- *Izogibanje indoktrinaciji in vsiljevanju ideologij v imenu 'višjih ciljev'.*

Uspešno soočanje s populističnim izzivom bo možno, če bodo v njem sodelovali najpomembnejši deležniki, se pravi:

- politične elite na nacionalni in evropski ravni,
- civilnodružbene organizacije,
- množični mediji,
- izobraževalni sistem.

Sklep

Populistična politika temelji na poenostavljenem dojemanju družbene resničnosti. Ponuja preproste in neposredne recepte za spoprijemanje z izzivi sodobnega sveta. Kot taka ne nudi produktivnih rešitev za probleme, s katerimi se soočajo evropske družbe.

Vendar populizma ni mogoče razumeti kot vzrok za te težave. Je simptom krize etablirane politike in pomanjkljivosti osrednjih političnih elit. Le-to so tiste, ki so odgovorne za učinkovitejše reševanje družbenih problemov. V nasprotnem primeru bo populizem, ne glede na ideološko barvo, še naprej v razmahu.